

Mövzu 1. Milli Əxlaq Və Ailə Etikasının Ümumi Məsələləri

PLAN:

1. Kursun öyrənilməsinin əhəmiyyəti və məqsədi. Əxlaqın yaranması və inkişafı
2. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında milli-mənəvi dəyərlər

1. Etika əxlaq, mənəviyyat (adətlər) haqqında elmdir. «Etika» etimoloji baxımdan qədim yunan sözü *ethos*-la bağlıdır. Vaxtilə etika yurd, birgəyaşayış mənasında işlənirdi. Homerin «İlliada»sından bu barədə müfəssəl məlumat almaq mümkündür.

İctimai şüurun qədim formalarından biri olan əxlaq etikanın tədqiqat obyektidir. Etika əxlaqı, insanların mənəvi aləmini, mənəviyyatını öyrənir. O, bir tərəfdən insanların davranış qaydalarını və əxlaq normalarını tənzim etmək, başqa bir tərəfdən mənəviyyatın nəzəriyyəsini öyrənən mənəvi prinsiplər barədə təlim mənasını kəsb edir. Getdikcə etika yeni mənalara daşdı: azərbaycanca bu söz adət, xasiyyət, xarakter, temperament, davranış, fikir tərzini mənalarını verir.

Ethos sözünün latın variantı *mos* (adət, xarakter, xasiyyət, daxili tələbat, qanun, göstəriş) sözü olmuşdur. Romalılar (Tsitseron) yunan təcrübəsini, Aristotelin qənaətlərini əsas götürərək, *mos* sözündən *moralist* (xarakterə, xasiyyətə, adətlərə aid olan) sifətini meydana gətirmişlər. Nəticədə b.e.-nin IV əsridə *moralist* (əxlaq, moral) anlayışı yaranmışdır.

İctimai şüurun bir sıra formaları vardır: siyasət, hüquq, fəlsəfə, incəsənət, din və s. Onların hər biri ictimai varlığı, həyatı özünəməxsus şəkildə əks etdirir. İctimai şüur formaları özlərinin inkişafında cəmiyyətin ictimai quruluşunun, ictimai-siyasi münasibətlərinin; sınıfların mövcud olduğu cəmiyyətlərdə isə eyni zamanda sinif mübarizəsinin təsiri altında olur. İctimai şüur formaları arasında əxlaq özünəməxsus yer tutur. Cəmiyyət inkişaf etdikcə, onun iqtisadi quruluşu, maddi həyat şəraiti dəyişikliyə məruz qaldıqca, digər ictimai şüur formaları kimi əxlaq da dəyişir və inkişafda olur.

Əxlaq insanların cəmiyyətə, dövlətə və bir-birlərinə olan münasibətlərini tənzimləyir. Sınıfların mövcud olduğu cəmiyyətdə əxlaq müvafiq sinfin iqtisadi, ictimai vəziyyətini, məqsəd və maraqlarını özündə əks etdirən davranış qaydalarının, prinsip və normalarının mürəkkəb sistemidir.

İdealist mövqedə dayananlar iddia edirlər ki, əxlaq normaları konkret şəraitdən asılıdır və onlar tarixi şəraitə əsasən müəyyən olunur. Belələrinin qənaətinə, əxlaqı meydana gətirən tarixdən kənar fəvqəladə qüvvə, mücərrəd mənlilik şüuru, mütləq zəkədir. Başqa sözlə, əxlaq normaları Allah-taalanın hökmündən əxz edilir. Əslində

isə əxlaq normaları konkret tarixi şəraitlə əlaqədardır. Onun cəmiyyətdən, həyatdan kənarında mövcud olması, sadəcə, qeyri-mümkündür.

İbtidai cəmiyyətdə icma prosesində getdikcə insanların qəbiləyə, icmaya, bir-birinə, kişilərin qadınlara, qadınların kişilərə, ata-analarının öz uşaqlarına, uşaqların valideynlərinə münasibətləri əmələ gəlirdi. Tədricən həmin münasibətlər icma, qəbilə üzvləri tərəfindən qəbul edilən davranış normalarının ifadəçisi kimi özünü göstərirdi. Nəticədə əxlaq meydana gəlirdi.

- 2 Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığının tarixi min illəri əhatə edir. Xalqın istək və arzuları, gələcəyə ümidləri, sevinc və kədəri, mübarizə əzmi, müdrikliyi, uzaqqörənliyi, təbiət və cəmiyyət hadisələrinə münasibətləri bu nümunələrdə özünün dolğun ifadəsini tapmışdır.

Kamil şəxsiyyət, nümunəvi davranış və əxlaq, böyüyə hörmət, insanlar üçün vacib bilinən mənəvi keyfiyyətlər, milli dəyərlər, əməyə bağlılıq, şərəf, ləyaqət, ədalət və s. və i.a xalq yaradıcılığı materiallarının başlıca mövzusu olmuşdur.

Şifahi xalq yaradıcılığına başqa sözlə folklor da deyilir. Folklor ingilis dilində “xalq hikməti(folk-xalq, lore-hikmət, bilik mənasını verir) deməkdir. Bu hikmət və müdriklik xəzinəsindəki dəyərlər, tərbiyəvi fikirlər neçə-neçə gəncin təşəkkül tapıb formalaşmasına təsir göstərmişdir.

Şifahi xalq yaradıcılığı xalqın təfəkkürünün məhsulu olduğundan ona xalq ədəbiyyatı da deyilir.

Milli –mənəvi dəyərlərimiz arasında böyüyə hörmət xüsusi yer tutur. Tarixən xalqımızda kiçiklər yaşca özlərindən böyüklərə, yaşlı adamlara, qocalara, böyük bacı-qardaşlarına, valideynlərinə, baba-nənələrinə, qohum-əqrabaya, qonşulara hörmətlə yanaşmış, onların üzünə ağ olmamış, yolunu saxlamış, öyüd-nəsihətlərini, məsləhətlərini eşitmişlər.

Atalar sözlərimizdə və məsəllərində deyilir: “ Böyüyə hörmət elə, sən də böyüyəcəksən”, “Böyük danışanı kiçik götürər”, “Evin böyüyü buyruqda, kiçiyi- qulluqda”, “Böyüyün üzünə ağ olanı torpaq götürməz”, “Kiçiyin kiçik yeri var, böyüyün böyük”, “Böyüksüz evdə bərəkət olmaz”, “Böyüyə böyük deyiblər, kiçiyə kiçik”, “Atana hörmət elə, oğlun sənə hörmət edər”.

Vətən sevgisi milli-mənəvi dəyərlərimizdəndir ki, onun əsasında da vətənpərvərlik hissi pərvəriş tapır. Vətənpərvərlik hissi lap körpə yaşlarından uşaqlara təlqin edilməlidir.

Atalarımız demişlər: “Vətənin yüz bir qışı qürbətın yüz baharından yaxşıdır”, “Doğma yurd şirin olar”, “ Hər quşa öz vətəni şirindir”, “Anam kimi yar olmaz, ölkəm kimi diyar”, “Vətənin bir günü, qəribliyin min günü”.